

وضعیت نفتی جهان و ایران در سال ۱۳۸۰ و دورنمای آن

سیمین عبدالعلی زاده

محقق اداره بررسیها و سیاستهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

چکیده

باتوجه به تاثیرپذیری اقتصاد ایران از نوسانات قیمت نفت، بررسی تحولات بخش نفت از اهمیت خاصی برخوردار است. در این راستا مقاله حاضر به بررسی تحولات این بخش طی سال ۱۳۸۰ و دورنمای آن می‌پردازد.

براساس پیش بینی صندوق بین‌المللی پول رشد اقتصاد جهانی از ۲/۴ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۲/۸ درصد در سال ۲۰۰۲ افزایش می‌یابد. اداره اطلاعات انرژی آمریکا نیز طی گزارشی تقاضای نفت خام در سال ۲۰۰۱ را ۷۵/۷ میلیون بشکه در روز برآورد نموده و پیش بینی کرده است به ۷۶/۳ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۰۲ افزایش یابد. بر مبنای همین گزارش عرضه نفت جهان از ۷۶/۸ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۰۱ به ۷۶/۰ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۰۲ خواهد رسید. صندوق بین‌المللی پول نیز متوسط جهانی قیمت نفت خام^۱ را برای سال ۲۰۰۲، ۲۳/۰ دلار پیش بینی نموده است که نسبت به سال ۲۰۰۱، ۵/۳ درصد کاهش خواهد داشت.

باتوجه به کاهش ۳/۵ میلیون بشکه در روز از سقف تولید اوپک طی سال ۱۳۸۰ و به طبع آن کاهش تولید ایران، صادرات نفت خام کشور با ۵/۸ درصد کاهش به ۲۲۰۸۰/۰ هزار بشکه در روز رسید. متوسط تقریبی قیمت هر بشکه نفت خام صادراتی ایران در سال ۱۳۸۰، ۲۱/۴ دلار بود که نسبت به سال قبل ۱۵/۳ درصد کاهش داشت.

۱- میانگین ساده قیمت تک‌محمولهای نفت خام‌های برنت، دویی و متوسط وست تگزاس غربی.

۱- مقدمه

نفت مهم‌ترین کالای صادراتی ایران محسوب می‌شود و قسمت اعظم درآمد ارزی و بخش قابل توجهی از بودجه کشور از محل صادرات آن تامین می‌گردد. به همین دلیل تحولات جهانی نفت اثر تعیین‌کننده‌ای بر اقتصاد ایران دارد. در این راستا مقاله حاضر به بررسی تحولات بخش نفت طی سال ۱۳۸۰ می‌پردازد. قسمت بعدی این مقاله تحولات جهانی نفت را مورد بررسی قرار می‌دهد و مسائل مهم این بخش منجمله رشد اقتصادی جهان، عرضه و تقاضای جهانی نفت و میزان ذخیره‌سازی کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) مورد بحث قرار گرفته و نوسانات قیمت انواع نفت‌خام در این دوره ارزیابی می‌شود. علاوه براین در خصوص هر یک از موارد مذکور پیش‌بینی موسسات بین‌المللی برای سال‌های آتی ارائه می‌گردد. در انتهای این قسمت به قیمت بنزین و نفت‌گاز در کشورهای OECD و درآمد کشورهای صادرکننده نفت نیز اشاره می‌شود. بخش سوم به بررسی وضعیت کشورهای عضو اوپک می‌پردازد و سهمیه و میزان تولید و درآمد هر یک از کشورها در این دوره مورد بحث قرار می‌گیرد. در بخش چهارم مقاله وضعیت ایران در خصوص میزان تولید، صادرات نفت خام و فرآورده‌های نفتی و ارزش صادرات نفت خام کشور در دوره مورد نظر مورد بحث قرار گرفته و کلیاتی در زمینه قراردادهای بیع متقابل در بخش نفت ارائه می‌گردد. در بخش پایانی نیز خلاصه و جمع بندی ارائه خواهد شد.

۲- جهان

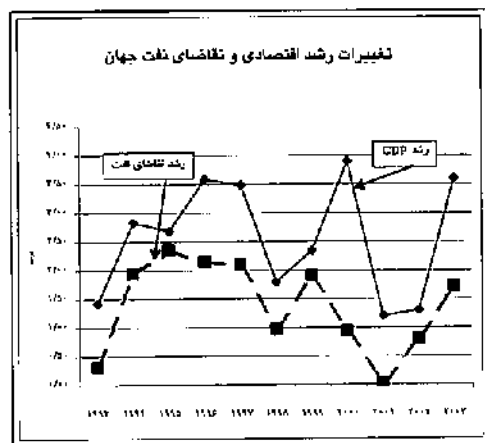
۱-۲- وضعیت رشد اقتصادی

یکی از عوامل موثر بر تقاضای جهانی نفت، رشد اقتصادی جهان است. نمودار صفحه بعد که با استفاده از اطلاعات سال‌های ۲۰۰۳-۱۹۹۳ موجود در نشریات چشم‌انداز کوتاه مدت انرژی^۱، تامین مالی توسعه در جهان^۲ و شاخص‌های توسعه در جهان^۳ تهیه شده است، این مطلب را نشان می‌دهد.

1 . Short-Term Energy Outlook, April 2002

2 . Global Development Finance, March 2002

3 . World Development Indicator, 2001.

صندوق بین‌المللی پول (IMF) در نشریه چشم‌انداز اقتصادی جهان^۱ ضمن ارائه آمار رشد اقتصادی جهان در سال‌های گذشته به پیش‌بینی رشد مذکور برای سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ نیز پرداخته است. بر اساس این آمار، رشد اقتصاد جهانی از ۴/۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲/۵ درصد در سال ۲۰۰۱ تنزل یافته و پیش‌بینی می‌شود که در سال ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ به ترتیب به ۲/۸ و ۴/۰ درصد افزایش یابد.

اوپک نیز در گزارش ماهانه بازار نفت^۲، وضعیت موجود اقتصاد جهانی را مورد بررسی قرار داده و رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۰۲ را ۳/۶ درصد پیش‌بینی نموده است که اندکی بدبینانه‌تر از پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول است.

بانک جهانی در گزارش سالانه تامین مالی توسعه در جهان، نرخ رشد اقتصادی جهان را در سال جاری (۲۰۰۲) معادل ۱/۳ درصد و در سال آینده (۲۰۰۳) حدود ۳/۶ درصد پیش‌بینی نموده است. بخش عمده این رشد ناشی از رشد تکنولوژی در کشورهای در حال توسعه شرق آسیا عنوان شده است.

همچنین سازمان ملل در نشریه چشم‌انداز و وضعیت اقتصادی جهان^۳ ضمن بررسی وضعیت اقتصادی جهان پیش‌بینی نموده است که رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۰۲، ۱/۵ درصد (در مقایسه با ۱/۳ درصد در سال گذشته) خواهد بود. علت این امر نااطمینانی‌های متعدد اقتصادی، بویژه وابستگی اقتصاد جهانی به اقتصاد ایالات متحده آمریکا می‌باشد.

1. World Economic Outlook - April 2002.
2. Monthly Oil Market Report - April 2002.
3. World Economic Situation and Prospects 2002.

پیش بینی رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۰۲

(درصد)

سازمان ملل	اوپک	بانک جهانی	صندوق بین المللی پول	تاریخ پیش بینی
ژانویه ۲۰۰۲	آوریل ۲۰۰۲	مارس ۲۰۰۲	آوریل ۲۰۰۲	جهان
۱/۵	۲/۶	۱/۳	۲/۸	هفت کشور صنعتی* G7
-	۱/۰	-۰/۸	۱/۵	آمریکا
-	۱/۵	۱/۳	۲/۳	ژاپن
-	-۰/۹	-۱/۵	-۱/۰	اروپا
-	۱/۳	۱/۲	۱/۵	

* شامل آمریکا، ژاپن، آلمان، فرانسه، ایتالیا، انگلستان، و کانادا.

۲-۲- عرضه و تقاضای جهانی نفت

براساس برآورد اداره اطلاعات انرژی آمریکا در آوریل ۲۰۰۲، تقاضای نفت جهان در سال ۲۰۰۱ به ۷۵/۷ میلیون بشکه در روز رسید که ۴۷/۷ میلیون بشکه در روز مربوط به کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) و ۲۸/۰ میلیون بشکه در روز مربوط به سایر کشورها بود. عرضه نفت جهان نیز در همین دوره به ۷۶/۸ میلیون بشکه در روز رسید که ۳۰/۱ میلیون بشکه در روز توسط کشورهای عضو اوپک و ۴۶/۷ میلیون بشکه از طریق کشورهای غیر اوپک تامین شد.

بر مبنای همین گزارش تقاضای جهانی نفت در سه ماهه اول سال ۲۰۰۲ با ۰/۵ درصد کاهش نسبت به دوره مشابه سال ۲۰۰۱ به ۷۶/۶ میلیون بشکه در روز رسید که عمدتاً به دلیل عوارض ناشی از حمله تروریستی به ایالات متحده آمریکا و کاهش رشد اقتصادی جهان بود. عرضه نفت جهان نیز در سه ماهه اول سال ۲۰۰۲ با ۳/۲۵ درصد کاهش نسبت به دوره مشابه سال قبل به ۷۵/۰ میلیون بشکه در روز رسید. در همین دوره تولید کشورهای عضو اوپک با ۱۱/۲ درصد کاهش به ۲۷/۷ میلیون بشکه در روز رسید که علت آن کاهش تولید این کشورها در جهت تثبیت قیمت نفت بوده است. تولید سایر کشورها نیز با ۱/۷ درصد رشد به ۴۷/۲ میلیون بشکه روز افزایش یافت. به این ترتیب طی سه ماهه اول سال ۲۰۰۲

سهم اوپک از عرضه جهانی نفت به ۳۶/۹ درصد (در مقایسه با ۴۰/۲ درصد طی دوره مشابه سال قبل) رسید.

عرضه و تقاضای جهانی نفت

(میلیون بشکه در روز)

سال		۲۰۰۲					
۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	سه ماهه چهارم	سه ماهه سوم	سه ماهه دوم	سه ماهه اول	
۷۷/۶	۷۶/۳	۷۵/۷	۷۷/۶	۷۶/۱	۷۴/۷	۷۶/۶	تقاضا
۴۸/۸	۴۷/۹	۴۷/۷	۴۹/۱	۴۷/۹	۴۶/۳	۴۸/۲	OECD
۲۸/۸	۲۸/۴	۲۸/۰	۲۸/۵	۲۸/۲	۲۸/۴	۲۸/۴	سایر
۷۸/۲	۷۶/۰	۷۶/۸	۷۷/۵	۷۶/۵	۷۴/۹	۷۵/۰	عرضه
۲۹/۳	۲۸/۲	۲۰/۱	۲۹/۰	۲۸/۵	۲۷/۸	۲۷/۷	اوپک
۴۸/۹	۴۷/۷	۴۶/۷	۴۸/۵	۴۸/۰	۴۷/۲	۴۷/۲	غیراوپک

ماخذ: گزارش چشم انداز کوتاه مدت انرژی - اداره اطلاعات انرژی آمریکا - آوریل ۲۰۰۲.

براساس پیش‌بینی اداره اطلاعات انرژی آمریکا عرضه نفت جهان در سال ۲۰۰۲ با ۱/۰ درصد کاهش به ۷۶/۰ میلیون بشکه در روز و عرضه نفت اوپک با ۶/۷ درصد کاهش به ۲۸/۲ میلیون بشکه در روز خواهد رسید. در این سال تقاضای نفت عمدتاً به دلیل بهبود رشد اقتصادی آمریکا و جهان با ۰/۸ درصد افزایش به ۷۶/۳ میلیون بشکه در روز بالغ خواهد شد. پیش‌بینی می‌شود که این روند در سال ۲۰۰۳ نیز ادامه یابد.

سرمایه‌گذاری نقش موثری در عرضه آتی نفت خام جهان ایفاء می‌نماید و یقیناً با افزایش سرمایه‌گذاری، امنیت عرضه نفت خام افزایش می‌یابد. آژانس بین‌المللی انرژی در گزارش چشم‌انداز انرژی جهان^۱، میانگین هزینه تولید هر بشکه نفت را در خاورمیانه حدود ۴ دلار، روسیه ۷-۴ دلار، چاه‌های جدیدالاحداث کانادا ۱۶-۴ دلار و کشورهای عمده تولیدکننده نفت جهان ۱۱-۶ دلار اعلام نموده است. علیرغم هزینه ناچیز تولید نفت خام در کشورهای منطقه خاور میانه، به دلیل ریسک موجود در این کشورها بخش قابل توجهی از سرمایه‌گذاری‌ها در زمینه نفت در مناطق دیگر جهان انجام می‌شود. براساس همین گزارش،

هزینه تبدیل هر بشکه گاز به مایع در حال حاضر ۱۶-۱۲ دلار می‌باشد که پیش‌بینی می‌شود در سال‌های آینده به ۱۲-۱۰ دلار کاهش یابد. براساس گزارش دیگری از اداره اطلاعات انرژی آمریکا^۱، ذخایر اثبات شده نفت و گاز طبیعی کشورهای منطقه خلیج فارس^۲ در سال ۲۰۰۱ به ترتیب حدود ۶۷۹ میلیارد بشکه (۶۶ درصد ذخایر نفتی دنیا) و ۱/۹۱۸ تریلیون فوت مکعب (۳۵ درصد ذخایر گاز جهان) می‌باشد لیکن در این سال ظرفیت تولید این کشورها ۲۲/۷ میلیون بشکه در روز و میزان تولید حدود ۱۸/۷ میلیون بشکه در روز بوده است که نشان می‌دهد ۹۱ درصد از مازاد ظرفیت تولید نفت کل دنیا در این کشورها قرار دارد (مازاد ظرفیت تولید نفت دنیا ۴/۴ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۰۱ برآورد شده است). در این سال خالص صادرات نفت این منطقه معادل ۱۶/۸ میلیون بشکه در روز بود.

قسمت اعظم (حدود ۸۰ درصد) نفت صادراتی منطقه خلیج فارس توسط کشتی‌های نفت‌کش از تنگه هرمز عبور می‌کند و این تنگه محل ترانزیت حدود ۴۰ درصد از نفت معامله شده در دنیا می‌باشد که حاکی از حساسیت خاص منطقه خلیج فارس و تنگه هرمز است.

۳-۲- ذخیره‌سازی نفت در کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه
براساس آمار منتشره از سوی اداره اطلاعات انرژی آمریکا، کاهش تقاضای جهانی نفت منجر به افزایش حجم ذخیره‌سازی در OECD از ۲/۵ میلیارد بشکه در پایان سه ماهه اول سال ۲۰۰۱ به ۲/۷ میلیارد بشکه در پایان سال ۲۰۰۱ گردید. بر اثر اعمال نسبی کاهش سقف تولید کشورهای عضو اوپک از ژانویه سال ۲۰۰۲، میزان ذخیره‌سازی‌ها در پایان سه ماهه اول سال ۲۰۰۲ به ۲/۶ میلیارد بشکه رسید که نسبت به پایان سال ۲۰۰۱ کاهش نشان می‌دهد. براساس پیش‌بینی‌های این سازمان، در پایان سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ حجم ذخیره‌سازی نفت در این گروه از کشورها به ترتیب به ۲/۶ و ۲/۷ میلیارد بشکه خواهد رسید.

ذخیره سازی نفت در پایان دوره

(میلیارد بشکه)

سه ماهه اول	سه ماهه دوم	سه ماهه سوم	سه ماهه چهارم	سال
۲/۵	۲/۶	۲/۷	۲/۷	۲۰۰۱
۲/۶	۲/۶	۲/۶	۲/۶	۲۰۰۲
۲/۶	۲/۶	۲/۷	۲/۷	۲۰۰۳

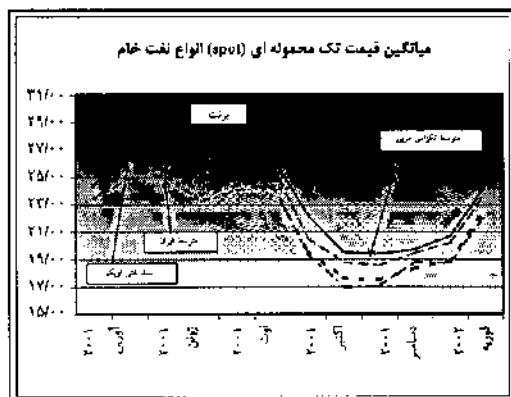
ماخذ: گزارش چشم‌انداز کوتاه‌مدت انرژی - اداره اطلاعات انرژی آمریکا - آوریل ۲۰۰۲

۲-۴ - قیمت‌های جهانی نفت

حملات تروریستی به آمریکا در ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ منجر به تعمیق رکود اقتصادی در جهان شد و روند نزولی تقاضای جهانی نفت را تشدید نمود، بطوریکه علیرغم کاهش تولید اوپک در سه ماهه چهارم سال ۲۰۰۱، بازار نفت همچنان با مازاد عرضه مواجه بود. این امر موجب کاهش قیمت انواع نفت خام در سه ماهه پایانی سال ۲۰۰۱ گردید.

بهبود نسبی رشد اقتصادی جهان که از اواخر سال ۲۰۰۱ آغاز شد منجر به افزایش

تقاضا برای نفت در سه ماهه اول سال ۲۰۰۲ گردید. کاهش عرضه نفت (به دلیل کاهش تولید کشورهای عضو اوپک و بعضی از کشورهای غیر اوپک) همراه با افزایش تقاضا منجر به افزایش قیمت‌های نفت گردید، بطوریکه در سه ماهه اول سال ۲۰۰۲ میانگین قیمت هر بشکه نفت تگزاس غربی (WTI) به ۲۸/۰۷ دلار رسید. متوسط قیمت هر

بشکه از سبد نفتی اوپک نیز که از سپتامبر ۲۰۰۱ در زیر حداقل دامنه قیمت تعیین شده از سوی اوپک (۲۸-۲۲ دلار) قرار داشت، از ماه مارس به بالاتر از ۲۲ دلار رسید.

میانگین قیمت تک محموله‌ای (Spot) انواع نفت خام

(بشکه - دلار)

متوسط تگزاس غربی (WTI)	برنت	سبد نفتی اوپک	متوسط ایران	
۲۷/۸۸	۲۷/۲۳	۲۵/۵۸	۲۴/۵۲	سه ماهه دوم ۲۰۰۱
۲۶/۷۸	۲۵/۴۳	۲۴/۱۶	۲۳/۹۱	سه ماهه سوم ۲۰۰۱
۲۰/۳۶	۱۹/۳۱	۱۸/۲۷	۱۷/۸۳	سه ماهه چهارم ۲۰۰۱
۲۱/۵۸	۲۱/۱۴	۱۹/۹۵	۱۹/۹۱	سه ماهه اول ۲۰۰۲
۲۴/۱۵	۲۲/۲۸	۲۱/۹۹	۲۱/۵۴	متوسط تقریبی سال ۱۳۸۰

ماخذ: نشریه هفتگی اوپک و بازار نفت - وزارت نفت، شماره‌های مختلف سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱.

۵-۲- پیش بینی قیمت نفت خام

براساس پیش بینی اداره اطلاعات انرژی آمریکا روند صعودی قیمت‌های نفت خام که از ابتدای سال ۲۰۰۲ آغاز شده است ادامه خواهد داشت. مصوبات اوپک در خصوص کاهش سقف تولید و تداوم رشد اقتصاد جهان در سال ۲۰۰۲ از دلایل عمده این روند می‌باشند. نااطمینانی در بازار نفت جهان و وجود تنش در منطقه خاورمیانه روند صعودی بهای نفت را تشدید نموده و در صورت عدم افزایش سقف تولید کشورهای عضو اوپک انتظار می‌رود سطح قیمت‌های نفت تا سطوح سال ۲۰۰۰ نیز افزایش یابد.

صندوق بین‌المللی پول در گزارش چشم‌انداز اقتصادی جهان، میانگین قیمت هر بشکه نفت خام^۱ را برای سال ۲۰۰۱ معادل ۲۴/۲۸ دلار برآورد و برای سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ به ترتیب ۲۳/۰۰ و ۲۲/۰۰ دلار پیش‌بینی نموده است. بانک جهانی نیز در گزارش تامین مالی توسعه در جهان، میانگین قیمت نفت خام^۱ در سال ۲۰۰۲ را براساس قیمت‌های جاری معادل ۲۰/۰۰ دلار و براساس قیمت‌های ثابت سال ۱۹۹۰ معادل ۲۰/۹۶ دلار برای هر بشکه پیش‌بینی نموده است.

۱- میانگین ساده قیمت تک‌محموله‌ای (spot) نفت خام‌های برنت، دری و متوسط تگزاس غربی

پیش بینی^(۱) میانگین قیمت برخی از انواع نفت خام^(۲)

(بشکه - دلار)

۲۰۱۵	۲۰۱۰	۲۰۰۵	۲۰۰۳	۲۰۰۲	
۲۱/۰۰	۱۹/۰۰	۱۸/۰۰	۲۱/۰۰	۲۰/۰۰	براساس قیمت‌های جاری
۱۷/۰۷	۱۶/۵۴	۱۶/۹۶	۲۱/۲۴	۲۰/۹۶	براساس قیمت‌های ثابت سال ۱۹۹۰

ماخذ: تامین مالی توسعه در جهان - ۲۰۰۲ - بانک جهانی

(۱) - پیش‌بینی مربوط به فوریه ۲۰۰۲ می‌باشد.

(۲) - شامل نفت‌خام‌های برنت، دومی و متوسط تگزاس غربی با وزن‌های یکسان.

۶-۲- قیمت و مالیات بر نفت‌گاز و بنزین در کشورهای OECD

گزارش آژانس بین‌المللی انرژی در مارس ۲۰۰۲ در خصوص قیمت فرآورده‌های نفتی برای مصرف‌کننده نهایی، قیمت و مالیات بر بنزین و نفت‌گاز در هفت کشور عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه را اعلام نموده است. برطبق این گزارش کمترین مقدار مالیات برای این دو فرآورده نفتی در آمریکا و بیشترین مالیات در انگلستان دریافت می‌شود. این آمار نشان می‌دهد که درآمد کشورهای صادرکننده نفت از نفت صادراتی به مراتب کمتر از مالیات دریافتی کشورهای صنعتی می‌باشد. به عنوان نمونه در کشور انگلستان که یکی از تولیدکنندگان نفت نیز می‌باشد بهای هر بشکه بنزین برای مصرف‌کننده نهایی در مارس ۲۰۰۲ معادل ۱۶۱/۴ دلار بوده است که ۳۳/۷ دلار آن مربوط به قیمت این فرآورده (قبل از وضع مالیات) و ۱۲۷/۷ دلار آن مربوط به مالیات بر این فرآورده بوده است. این ارقام نشان می‌دهد که حدود ۸۰ درصد از قیمت بنزین در انگلستان را مالیات تشکیل می‌دهد.

قیمت و مالیات بر بنزین و نفت گاز در هفت کشور عمده صنعتی
در ماه مارس ۲۰۰۲

(لیتر به دلار)

کشور	بنزین		نفت گاز		مالیات
	قیمت بدون مالیات	مالیات	قیمت بدون مالیات	مالیات	
فرانسه	۰/۱۸۶۵	۰/۲۱۹	۰/۱۵۵۵	۰/۲۲۵	۰/۳۳۰
آلمان	۰/۱۹۱۲	۰/۲۳۹	۰/۱۶۲۵	۰/۲۴۵	۰/۳۸۶
ایتالیا	۰/۱۹۰۰	۰/۲۷۵	۰/۱۶۱۹	۰/۲۶۵	۰/۳۵۴
انگلستان	۱/۰۱۵	۰/۲۱۲	۰/۱۹۰۸	۰/۲۵۶	۰/۴۵۲
ژاپن	۰/۲۷۷۹	۰/۳۳۰	۰/۱۶۳۵	۰/۳۵۹	۰/۲۷۶
کانادا	۰/۴۲۰	۰/۲۳۴	۰/۳۷۶	۰/۲۳۹	۰/۱۳۷
امریکا	۰/۳۳۰	۰/۲۲۹	۰/۳۲۵	۰/۲۰۷	۰/۱۱۸

ماخذ: آژانس بین المللی انرژی

۳- اوپک

۳-۱- سقف تولید

طی سال ۲۰۰۱، اعضای اوپک جهت ساماندهی بازار و جلوگیری از کاهش بهای نفت، طی چند مرحله سقف تولید نفت خام این سازمان را به میزان ۳/۵ میلیون بشکه در روز تقلیل دادند، بطوریکه سقف تولید این سازمان از ۲۶/۷ میلیون بشکه در روز در ژانویه سال ۲۰۰۱ به ۲۳/۲ میلیون بشکه در روز در دسامبر این سال کاهش یافت. علاوه بر این برای نیمه اول سال ۲۰۰۲ نیز سقف تولید این سازمان معادل ۲۱/۷ میلیون بشکه در روز تعیین شد که ۱/۵ میلیون بشکه در روز کمتر از سقف تولید تعیین شده در اجلاس قبلی بود. باتوجه به مراتب فوق کشورهای عضو اوپک جهت جلوگیری از کاهش و تثبیت بهای نفت از ژانویه سال ۲۰۰۱ تا ژانویه سال ۲۰۰۲ به میزان ۵ میلیون بشکه در روز سقف تولید خود را کاهش دادند.

سقف و سهمیه تولید تقریبی اعضای اوپک در سال ۱۳۸۰^(۱)

(میلیون بشکه در روز)

برآورد تقریبی	از اول ژانویه ۲۰۰۲	از اول سپتامبر ۲۰۰۱	۲۰۰۱ آوریل	تا پایان اوت ۲۰۰۱	تا پایان مارس ۲۰۰۲	سال ۱۳۸۰
عربستان سعودی	۷/۵۵۴	۷/۵۴۱	۷/۸۶۵	۷/۱۸۶	۷/۵۵۴	۷/۵۵۴
ایران	۳/۴۱۲	۳/۴۰۶	۳/۵۵۲	۳/۱۸۶	۳/۴۱۲	۳/۴۱۲
سایر اعضا (۲)	۱۲/۲۸۶	۱۲/۲۸۱	۱۲/۷۸۴	۱۲/۲۸۱	۱۲/۲۸۶	۱۲/۲۸۶
سقف تولید (۲)	۲۳/۲۴۳	۲۳/۲۰۱	۲۴/۲۰۱	۲۳/۲۰۱	۲۳/۲۴۳	۲۳/۲۴۳

ماخذ: نشریه بررسی‌های اقتصادی خاورمیانه (MEES)، شماره‌های مختلف سال ۲۰۰۱.

(۱) - میانگین وزنی سقف و سهمیه تولید اعضای اوپک از آوریل ۲۰۰۱ تا پایان مارس ۲۰۰۲.

(۲) - عراق را شامل نمی‌شود.

۳-۲- تولید

براساس برآورد نشریه بررسی‌های اقتصادی خاورمیانه و آژانس بین‌المللی انرژی (IEA) تولید اعضای اوپک در سال ۱۳۸۰ به صورت جدول زیر می‌باشد. باتوجه به این جدول، تخلف اوپک از سقف تولید تعیین شده از سوی این سازمان از ۳ درصد (حدود ۷۲۰ هزار بشکه در روز) در آوریل تا اوت ۲۰۰۱ به ۴/۰ درصد (حدود ۸۶۰ هزار بشکه در روز) در سه ماهه اول ۲۰۰۲ افزایش یافته است. متوسط تخلف اوپک از سقف تولید در سال ۱۳۸۰ حدود ۳/۳ درصد (۷۶۴ هزار بشکه در روز) بوده است.

متوسط تقریبی تولید اوپک^(۱)

(میلیون بشکه در روز)

برآورد تقریبی	ژانویه ۲۰۰۲	سپتامبر ۲۰۰۱	آوریل ۲۰۰۱	تا اوت ۲۰۰۱	تا مارس ۲۰۰۲	سال ۱۳۸۰
عربستان سعودی	۷/۶۱۳	۷/۴۶۳	۷/۹۷۰	۷/۲۱۷	۷/۶۱۳	۷/۶۱۳
ایران	۳/۵۶۱	۳/۴۷۵	۳/۷۷۶	۳/۳۱۷	۳/۵۶۱	۳/۵۶۱
سایر اعضا (۲)	۱۲/۷۷۸	۱۲/۸۳۰	۱۳/۱۸۵	۱۲/۰۳	۱۲/۷۷۸	۱۲/۷۷۸
جمع تولید ده کشور عضو اوپک (۲)	۲۴/۱۰۷	۲۳/۹۴۸	۲۴/۹۲۱	۲۲/۵۶۴	۲۴/۱۰۷	۲۴/۱۰۷
درصد تخلف از تولید	۳/۳	۳/۲	۳/۰	۴/۰	۳/۳	۳/۳

ماخذ: نشریه بررسی‌های اقتصادی خاورمیانه (MEES) و گزارش ماهانه آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)

(۱) - میانگین وزنی تولید اعضای اوپک از آوریل ۲۰۰۱ تا پایان مارس ۲۰۰۲.

(۲) - شامل تولید عراق نمی‌شود.

۳-۳- درآمد کشورهای عضو اوپک

براساس برآورد اداره اطلاعات انرژی آمریکا، مجموع درآمد حاصل از صادرات نفت کشورهای عضو اوپک در سال ۲۰۰۱ معادل ۱۹۶/۷ میلیارد دلار و درآمد ایران ۲۰/۵ میلیارد دلار (۱۰/۴ درصد از کل درآمد اوپک) بوده است. پیش بینی این موسسه حاکی از آن است که درآمد اوپک در سال ۲۰۰۲ با ۱۴/۲ درصد کاهش به سطح ۱۶۸/۸ میلیارد دلار و درآمد ایران با ۲۰/۰ درصد کاهش به ۱۶/۴ میلیارد دلار (۹/۷ درصد از کل درآمد اوپک) تقلیل خواهد یافت.

برآورد و پیش بینی درآمد حاصل از صادرات نفت اوپک

(میلیارد دلار)

کشور	برآورد سال ۲۰۰۱	پیش بینی سال ۲۰۰۲	درصد تغییر
عربستان سعودی	۵۸/۲	۴۹/۶	-۱۴/۸
ایران	۲۰/۵	۱۶/۴	-۲۰/۰
ونزوئلا	۲۰/۳	۱۶/۸	-۱۷/۲
امارات متحده عربی	۱۸/۰	۱۵/۲	-۱۵/۶
نیجریه	۱۷/۰	۱۴/۱	-۱۷/۱
کویت	۱۴/۹	۱۲/۵	-۱۶/۱
عراق	۱۴/۸	۱۵/۹	+۷/۴
الجزایر	۱۱/۱	۹/۷	-۱۲/۶
لیبی	۱۱/۰	۹/۲	-۱۶/۴
قطر	۶/۵	۵/۵	-۱۵/۴
اندونزی	۴/۴	۳/۸	-۱۳/۶
کل اوپک	۱۹۶/۷	۱۶۸/۸	-۱۴/۲

ماخذ: گزارش "OPEC Revenues Fact Sheet" - ۱۲ دسامبر ۲۰۰۱ - اداره اطلاعات انرژی آمریکا.

۴- ایران

۴-۱- تولید

میانگین روزانه تولید نفت خام در سال ۱۳۸۰ معادل ۳،۵۷۴ هزار بشکه بود که نسبت به سال قبل ۲/۴ درصد کاهش نشان می‌دهد. میانگین قیمت هر بشکه از نفت خام صادراتی کشور در سال ۱۳۸۰ برابر با ۲۱/۴۰ دلار بود که نسبت به سال گذشته ۱۵/۳ درصد کاهش داشت.

۴-۲- صادرات نفت خام و فرآورده

صادرات نفت خام کشور در سال ۱۳۸۰ با ۵/۸ درصد کاهش نسبت به سال گذشته به ۲،۲۰۸ هزار بشکه در روز رسید. کاهش صادرات نفت خام در راستای اجرای تصمیمات متخذه در اجلاس‌های اوپک طی سال ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ میلادی در ارتباط با کاهش سهمیه تولید می‌باشد. توزیع جغرافیایی صادرات نفت خام به صورت زیر می‌باشد:

توزیع جغرافیایی صادرات نفت خام

(درصد)

سال			قاره
۱۳۸۰□	۱۳۷۹	۱۳۷۸	
۳۲/۰	۳۱/۵	۲۳/۶	اروپا
۶۰/۰	۶۱/۵	۵۰/۸	آسیا
۸/۰	۷/۱	۱۵/۶	آفریقا و سایر مناطق جهان
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع کل

□ ارقام مقدماتی است.

ماخذ: وزارت نفت

طی سال ۱۳۸۰ صادرات فرآورده‌های نفتی کشور نیز با ۲۰/۴ درصد افزایش به ۲۱۸

هزار بشکه در روز رسید.

۳-۴- ارزش صادرات نفت خام کشور^۱

باتوجه به حجم صادرات نفت خام کشور و متوسط قیمت هر بشکه از نفت خام صادراتی، در سال ۱۳۸۰ ارزش صادرات نفت خام کشور معادل ۱۷،۲۴۷ میلیون دلار بود که نسبت به سال ۱۳۷۹، ۲۰/۲ درصد کاهش نشان می‌دهد.

تولید، صادرات و درآمد حاصل از صدور نفت خام و فرآورده‌های نفتی

واحد	سال ۱۳۷۹	سال ۱۳۸۰	درصد تغییر
تولید نفت خام	۳۶۶۱	۳۵۷۴	-۲/۴
صادرات نفت خام	۲۳۴۵	۲۲۰۸	-۵/۸
میانگین بهای هر بشکه	دلار	۲۵/۲۶	-۱۵/۳
نفت خام صادراتی			
ارزش صادرات نفت خام ^۱	۲۱،۶۲۰	۱۷،۲۴۷	-۲۰/۲
صادرات فرآورده	۱۸۱	۲۱۸	۲۰/۴

(۱) - شامل ارزش نفت خام صادراتی قراردادهای بیع متقابل نیز می‌باشد.

ماخذ: وزارت نفت

۴-۴- پروژه‌های نفتی بیع متقابل^۲

علیرغم تحریم اقتصادی ایران از سوی آمریکا، در سال‌های اخیر پیشرفت‌های زیادی در صنعت نفت ایران صورت گرفته است. سرمایه‌گذاری‌های انجام شده عمدتاً به صورت قراردادهای بیع متقابل می‌باشند و برخی از پروژه‌ها تا پایان سال ۱۳۸۰ به مرحله بهره‌برداری رسیده‌اند. مشخصات پروژه‌ها به صورت جدول پیوست می‌باشد.

سه پروژه بنگستان (اهواز، منصوری و آب تیمور) از پروژه‌هایی هستند که تاکنون اقداماتی در مورد آنها صورت نگرفته است. در حال حاضر پیشنهادهایی از سوی شرکت‌های BP، Shell، TotalFinaElf و Eni ارائه شده است و شرکت نفت ایران در حال بررسی

۱- شامل ارزش نفت خام صادراتی قراردادهای بیع متقابل نیز می‌باشد.

۲- مقاله MEES: Many Problems Remain Unresolved in Iran's Oil and Gas Project از نشریه

۱۰ ژوئن ۲۰۰۲.

این پیشنهادها می‌باشد. افزایش تولید از محل این سه میدان حدود ۲۵۰ هزار بشکه در روز پیش‌بینی می‌شود. پروژه دشت آزادگان نیز تحت نظارت METI توسط Japex و INPEX تحت بررسی امکان‌سنجی است و طبق قرارداد تا ژوئن ۲۰۰۲ طرح اولیه ارائه خواهد شد. آخرین مورد از قراردادهای بیع متقابل ساحلی پروژه پیشنهادی BHP Billion برای میادین فروزان-اسفندیار می‌باشد که شرکت ملی نفت ایران در حال بررسی آن است.

فهرست برخی از پروژه‌های نفتی بیع متقابل

پروژه	نام پیمانکار	میزان تولید نفت خام ناشی از قرارداد (هزار بشکه در روز)	تاریخ بهره برداری
سیری A و E	توتال فرانسه، پتروناس مالزی	۱۲۴	۱۳۷۷
درود	الف فرانسه و آجیب ایتالیا	۸۵	۱۳۸۰
نصرت و فرزام	شرکت توسعه پتروایران	۲۵	۱۳۸۰
بلال	الف فرانسه و بوولی کانادا	۴۰	۱۳۸۱
سروش و نوروز	شرکت اکتشافی شل	۱۹۰	۱۳۸۰
سلمان	شرکت توسعه پتروایران	۴۰	۱۳۸۰

ماخذ: نشریه نفت و توسعه، سایت اینترنتی شرکت ملی نفت ایران.

۵- جمع بندی و نتیجه گیری

در این مقاله تحولات بخش نفت طی سال ۱۳۸۰ مورد بررسی قرار گرفت. در این رابطه، میزان رشد اقتصادی جهان، عرضه و تقاضای جهانی نفت، قیمت برخی از انواع نفت خام و پیش‌بینی آن برای سال‌های آتی در بخش جهان ارائه گردید. سپس وضعیت کشورهای عضو اوپک در خصوص سهمیه، میزان تولید و درآمد مورد ارزیابی قرار گرفت. در انتها بخش نفت ایران از لحاظ میزان تولید، صادرات، ارزش صادرات و پروژه‌های بیع متقابل در این بخش به بحث گذارده شد. با توجه به مطالب عنوان شده، نظر به پیش‌بینی افزایش رشد اقتصادی جهان و به طبع آن تقاضای جهانی نفت، به دلیل شرایط سیاسی موجود در جهان، وضعیت

قیمت‌های نفت نامشخص است. در این خصوص میزان عرضه جهانی نفت و بویژه کشورهای عضو اوپک که بخش اعظم ذخایر نفتی را دارا هستند، نقش مهمی را ایفا می‌نماید. بطوریکه چنانچه این کشورها سقف تولید خود را افزایش ندهند، بدلیل وجود مازاد تقاضا، امکان افزایش قیمت‌ها تا سطوح سال ۲۰۰۰ نیز وجود دارد.

در حال حاضر سیاست‌های اوپک در جهت تثبیت قیمت نفت می‌باشد. بطوریکه طی سال ۱۳۸۰ سقف تولید اوپک حدود ۳/۵ میلیون بشکه در روز کاهش یافته است. لیکن در صورت افزایش تقاضای جهانی نفت، عرضه اوپک نیز رشد خواهد داشت. در این راستا به منظور افزایش قدرت چانه زنی ایران جهت افزایش سهمیه تولید، لازم است ظرفیت تولید نفت خام کشور توسعه یابد.

همانگونه که در متن مقاله ذکر گردید، مصرف فرآورده‌های نفتی در سایر کشورها مشمول مالیات است این در حالی است که در ایران جهت مصرف فرآورده‌ها یارانه نیز اعطا می‌شود. این مسئله علاوه بر افزایش بی‌رویه مصرف، عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه تولید فرآورده، کاهش درآمد دولت و غیره، عوارضی همچون آلودگی هوا را نیز در پی دارد. لذا افزایش قیمت فرآورده در داخل به سطح قیمت بین‌المللی فرآورده و تامین تور ایمنی مناسب جهت گروه‌های آسیب پذیر از جمله سیاست‌های مؤثر در بهبود کارایی بخش نفت در آینده خواهد بود.

میانگین تقریبی قیمت تک محموله‌های (Spot) انواع نفت خام

(بشکه دلار)

متوسط تکران غربی	برنت	سبد نفتی اوپک	متوسط ایران	سنگین ایران	سبک ایران	سبک ایران
۲۲/۳۲	۲۵/۳۷	۲۴/۳۸	۲۲/۴۳	۲۲/۸۰	۲۴/۰۵	۲۰۰۱
۲۸/۶۰	۲۸/۲۵	۲۶/۲۵	۲۴/۴۶	۲۴/۳۳	۲۵/۵۸	۲۰۰۱
۲۷/۶۷	۲۷/۹۶	۲۶/۱۰	۲۵/۱۸	۲۴/۵۵	۲۵/۸۰	۲۰۰۱
۲۶/۵۳	۲۶/۶۶	۲۲/۳۳	۲۲/۲۶	۲۲/۳۳	۲۲/۳۸	۲۰۰۱
۲۷/۴۱	۲۵/۳۸	۲۴/۴۶	۲۴/۰۶	۲۲/۴۳	۲۴/۴۸	۲۰۰۱
۲۶/۴۰	۲۵/۸۴	۲۴/۲۹	۲۴/۴۳	۲۲/۲۹	۲۵/۵۴	۲۰۰۱
۲۲/۳۰	۲۰/۵۴	۱۹/۶۴	۱۹/۴۳	۱۸/۳۹	۲۰/۰۴	۲۰۰۱
۱۹/۴۹	۱۸/۸۰	۱۷/۶۵	۱۷/۰۳	۱۶/۳۹	۱۷/۶۴	۲۰۰۱
۱۹/۴۰	۱۸/۵۸	۱۷/۵۳	۱۷/۰۷	۱۶/۴۴	۱۷/۶۹	۲۰۰۱
۱۹/۳۱	۱۹/۴۸	۱۸/۳۳	۱۸/۸۰	۱۸/۶۴	۱۸/۹۵	۲۰۰۲
۲۰/۶۷	۲۰/۳۳	۱۸/۸۹	۱۸/۳۷	۱۸/۵۸	۱۸/۹۵	۲۰۰۲
۲۴/۳۵	۲۲/۳۳	۲۲/۶۴	۲۲/۱۵	۲۱/۹۸	۲۲/۳۱	۲۰۰۲
۲۷/۸۸	۲۷/۳۳	۲۵/۵۸	۲۲/۵۳	۲۲/۸۹	۲۵/۱۴	۲۰۰۱
۲۶/۳۸	۲۵/۴۳	۲۴/۱۶	۲۲/۹۱	۲۲/۱۵	۲۴/۶۷	۲۰۰۱
۲۰/۳۶	۱۹/۳۱	۱۸/۲۷	۱۷/۸۳	۱۷/۳۱	۱۸/۴۴	۲۰۰۱
۲۱/۵۸	۲۱/۱۴	۱۹/۹۵	۱۹/۹۰	۱۹/۳۳	۲۰/۰۷	۲۰۰۲
۲۴/۱۵	۲۲/۳۸	۲۱/۹۹	۲۱/۵۴	۲۱/۰۰	۲۲/۰۸	۱۳۸۰

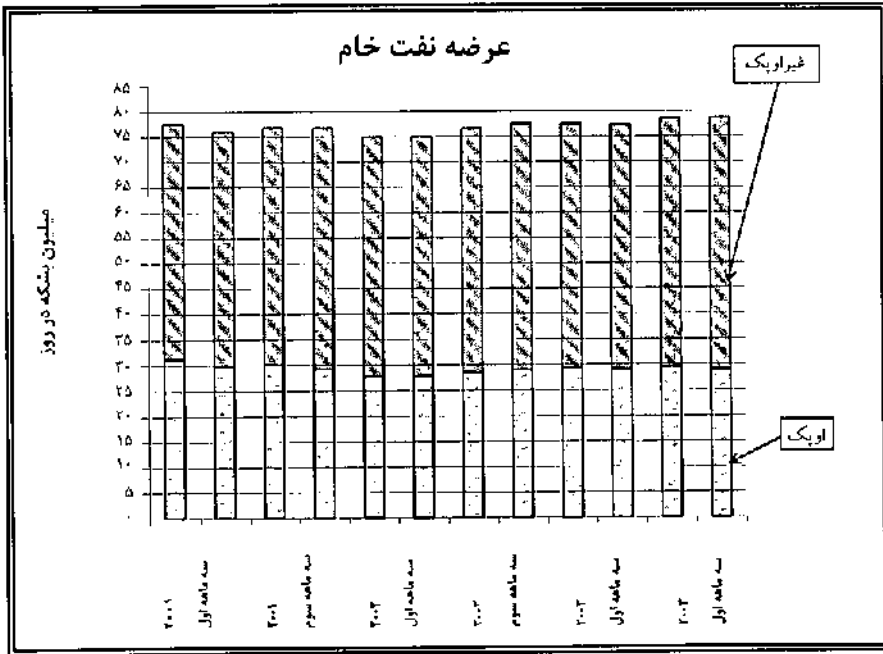
منبع: نشریه مهندسی اوپک و بازار نفت - وزارت نفت.

عرضه و تقاضای جهانی نفت

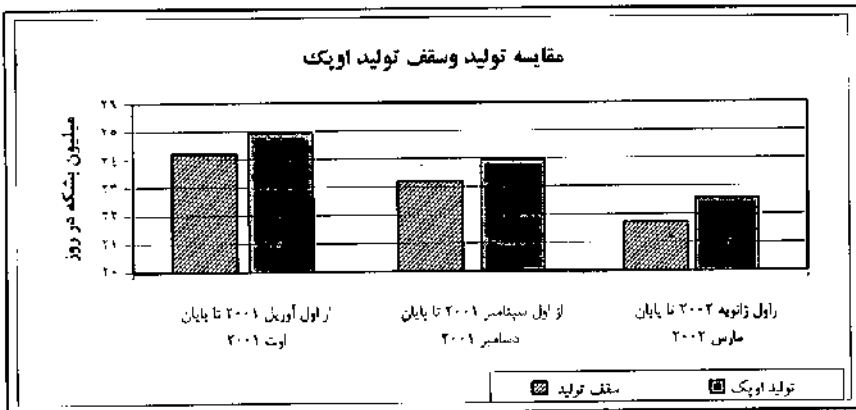
(میلیون بشکه در روز)

درصد تغییر	سال			سال ۲۰۰۳				سال ۲۰۰۲				تقاضا	
	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	سه ماهه اول	سه ماهه دوم	سه ماهه سوم	سه ماهه چهارم	سه ماهه اول	سه ماهه دوم	سه ماهه سوم	سه ماهه اول		
۱۷	-۱۸	۷۷/۴	۷۵/۷	۷۸/۹	۷۷/۴	۷۵/۹	۷۸/۲	۷۷/۶	۷۶/۱	۷۶/۷	۷۶/۶	۷۶/۶	OECD
۱۹	-۴	۴۸/۸	۴۷/۷	۵۰/۰	۴۸/۲	۴۷/۰	۴۹/۱	۴۹/۱	۴۹/۹	۴۹/۳	۴۸/۲	۴۸/۲	OECD
۱۴	۱/۴	۲۸/۸	۲۸/۰	۲۹/۰	۲۹/۷	۲۸/۹	۲۸/۸	۲۸/۵	۲۸/۲	۲۸/۴	۲۸/۴	۲۸/۴	سایر
۲/۹	-۱۰/۴	۷۸/۲	۷۶/۸	۷۸/۶	۷۸/۶	۷۷/۵	۷۷/۹	۷۷/۵	۷۶/۵	۷۶/۵	۷۶/۹	۷۵/۰	عرضه
۳/۹	-۶/۰	۲۸/۲	۳۰/۱	۲۹/۰	۲۹/۵	۲۹/۱	۲۹/۴	۲۹/۰	۲۸/۵	۲۸/۵	۲۷/۸	۲۷/۷	اوپک
۲/۵	۲/۱	۴۸/۹	۴۶/۷	۴۹/۶	۴۹/۰	۴۸/۱	۴۸/۱	۴۸/۵	۴۸/۰	۴۷/۲	۴۷/۲	۴۷/۲	غیر اوپک
۱/۷	۱/۸	۲۴/۰	۲۲/۶	۲۴/۳	۲۴/۰	۲۳/۸	۲۳/۱	۲۴/۰	۲۳/۷	۲۳/۳	۲۳/۶	۲۳/۶	OECD
۳/۴	۲/۹	۲۴/۹	۲۴/۱	۲۵/۲	۲۵/۰	۲۴/۳	۲۴/۰	۲۴/۵	۲۴/۳	۲۴/۹	۲۴/۹	۲۴/۶	سایر
		۰/۶	-۰/۳	-۰/۳	۱/۳	۱/۶	-۰/۳	-۰/۱	-۰/۴	-۰/۲	-۱/۶	-۱/۶	تغییر در ذخیره سازی

منبع: گزارش چشم انداز کوتاه مدت انرژی - اداره اطلاعات انرژی آمریکا - آوریل ۲۰۰۳.

ماخذ: گزارش چشم انداز کوتاه مدت انرژی - اداره اطلاعات انرژی آمریکا - آوریل ۲۰۰۲.

ماخذ: نشریه بررسی‌های اقتصادی خاورمیانه (MEES) و آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)

مآخذ:

- گزارش چشم انداز کوتاه مدت انرژی، اداره اطلاعات انرژی آمریکا، آوریل ۲۰۰۲.
- نشریه هفتگی اوپک و بازار نفت، وزارت نفت، شماره های مختلف سال های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱.
- گزارش "OPEC Revenues Fact Sheet"، اداره اطلاعات انرژی آمریکا (EIA)، ۱۲ دسامبر ۲۰۰۱.
- نشریه بررسی های اقتصادی خاورمیانه (MEES)، شماره های مختلف سال ۲۰۰۱.
- گزارش ماهانه "Oil Market Report"، آژانس بین المللی انرژی (IEA)، فوریه ۲۰۰۲.
- Global Development Finance, World Bank, March 2002.
- MEES, "Many Problems Remain Unresolved in Iran's Oil and Gas Projects", Internet, 10 June 2002.
- Monthly Oil Market Report, OPEC, April 2002.
- Persian Gulf Oil and Gas Exports Fact Sheet, Energy Information Administration (EIA), March 2002.
- Short-Term Energy Outlook, Energy Information Administration (EIA), April 2002.
- World Development Indicator, World Bank, 2001.
- World Economic Outlook, IMF, April 2002.
- World Economic Situation and Prospects, World Bank, 2002.
- World Energy Outlook, International Energy Administration (IEA), 2001.